ZDEŇKA BRAUMOVÁ

(Bez)moc inkluze

OD UVĚDOMĚNÍ KE SPOLEČENSKÉ (TRANS)FORMACI

PEDAGOGIKA

GRADA®

Věnováno Bogusławovi Śliwerskému – odrazu žité lidskosti

S úctou

Zdeňka Braumová

KATALOGIZACE V KNIZE - NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR

Braumová, Zdeňka, 1982-
(Bez)moc inkluze : od uvědomění ke společenské (trans)formaci / Zdeňka Braumová. -- Vydání 1.. -- Praha : Grada, 2026. -- 1 online zdroj. -- (Pedagogika)
České a anglické resumé
Obsahuje bibliografii

ISBN 978-80-271-8847-5 (online ; pdf)

* 316.4.063.3 * 316.42 * 37.043.2 * 303.022 * (048.8) * (0.034.2:08)
– sociální inkluze
– společenská transformace
– integrovaná výchova a vzdělávání
– kvalitativní výzkum
– monografie
– elektronické knihy

316.4 - Sociální procesy [18]

ZDEŇKA BRAUMOVÁ

(Bez)moc inkluze

PEDAGOGIKA

OD UVĚDOMĚNÍ KE SPOLEČENSKÉ (TRANS)FORMACI

GRADA®

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy
Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude ***trestně stíháno****.*
Automatizovaná analýza textů nebo dat ve smyslu čl. 4 směrnice 2019/790/EU a použití této knihy k trénování AI jsou ***bez souhlasu nositele práv zakázány****.*

Tato kniha vychází s laskavou podporou Technické univerzity v Liberci.

Mgr. Zdeňka Braumová, Ph.D.

(BEZ)MOC INKLUZE

Od uvědomění ke společenské (trans)formaci

Vydala Grada Publishing, a.s.
U Průhonu 22, 170 00 Praha 7
tel.: +420 234 264 401
www.grada.cz
jako svou 10 773. publikaci

Recenzovali:
doc. PhDr. Zbyněk Němec, Ph.D.
prof. dr hab. Bogusław Śliwerski

Redakce a korektury Barbora Bydžovská
Grafická úprava Antonín Plicka
Návrh a zpracování obálky Antonín Plicka pomocí GPT-4
Počet stran 168
Vydání 1., 2026

Vytiskla D.R.J. TISKÁRNA RESL, s.r.o., Náchod

© Grada Publishing, a.s., 2026

ISBN 978-80-271-8848-2 (ePub)
ISBN 978-80-271-8847-5 (pdf)
ISBN 978-80-271-5931-4 (print)

Obsah

Úvod **7**

Část I.
FILOZOFICKÝ KONCEPT INKLUZE –
VYBRANÉ ESEJE A ZAMYŠLENÍ

1. Filozofický koncept inkluze **17**
1.1 Inkluze jako ideál – co je (není) inkluze **18**
1.2 Jinakost, norma, normalita a identita **25**
1.3 Lidskost – metafora inkluze **31**
1.4 Od (ne)tolerance k akceptaci **36**
1.5 Těžkosti (trans)formačního potenciálu společnosti **41**
1.6 Inkluze se odehrává v mysli a srdci **48**
1.7 Laskavost jako projev inkluze **52**

Část II.
INKLUZE V PEDAGOGICKÉM DISKURZU –
DIALOG S POZNATKY Z VÝZKUMU

2. Inkluze v pedagogickém diskurzu **67**
2.1 Školní prostředí jako rámec inkluze **68**
2.1.1 Škola jako zrcadlo společnosti 72
2.1.2 Napětí a limity inkluze 74
2.1.3 Kritika redukovaného pojetí 79
2.1.4 Od slov k činům 82
2.2 Pedagog jako aktér inkluze **86**
2.2.1 Inkluze mezi systémem a přesvědčením 87
2.2.2 Meze dobrého úmyslu v inkluzivní praxi 91

2.2.3 Motivace a angažovanost 93
2.2.4 (Sebe)reflexe pedagoga 96

3. Inkluzivní edukace ve světle výzkumu 101
3.1 Problém porozumění 101
3.2 Neviditelná místa porozumění 112
3.3 Porozumění jako klíčový faktor (trans)formace 115

4. Inkluze jako výzva – od konceptu k činu 121
4.1 Inkluze jako výzva pro smysl školy 122
4.2 Inkluzivní kultura pedagoga a formování identity žáka 126
4.3 Strategie podpory inkluzivního procesu 132
4.4 Inkluze jako nikdy nekončící dialog 141

Závěrem – v naději a touze 151

Souhrn 155

Summary 157

Zdroje 159

Úvod

„Piš jen ty knihy, které nemůžeš nenapsat,
bez kterých bys trpěl. Knihy nezbytné.“
(Cvetajevová in Topiářová, 1979, s. 3)

(po)přání

k radosti
do slov a činů
posílám tvůrčí slinu
v naději

popřeji
neklid a touhu
tvořit a hloubat
raději

do dalších roků
odvážnou sloku
zdraví a…

… já skromně
děkuji…

… ano, děkuji předem za snahu společně se ponořit do problematiky inkluze. Věřím, že půjdeme společně s laskavostí a otevřenou myslí i srdcem. Zdůrazňuji, že psaní knihy o konceptu inkluze nemůže být ničím jiným než pokusem, snahou o jisté zachycení nezachytitelného v celé své šíři. Pokud se pohybujeme na poli ideálu, čímž inkluze je, můžeme

společně zachytit a vnímat jen určité prvky. Rysy, které vnímáme skrze sebe a vlastní zkušenost, střípky inkluze, které si zprostředkujeme sami nebo nám je ukáže někdo jiný. V této odvaze a snaze najít inkluzi v sobě a druhých v co nejširší možné míře cítím její podstatu. Ve svém psaní si dovoluji být nedokonalá, lidská.

Zvu vás tedy na cestu, buďme společně kreativní v interpretaci. Uvažujme. Berme napsané jako inspiraci pro vlastní myšlení, kritické nahlížení a posílení osobní zkušenosti. V této otevřenosti a ochotě zůstávat nablízku druhému, i když je jeho životní cesta jiná než ta naše, se může probudit (odehrát) inkluze. Není to recept, návod, hotový obraz. Zvu vás spíše k bdělosti a citlivosti, ke schopnosti vnímat, co je mezi námi, co se odehrává v tichu, ve vzájemných pohledech, ve chvílích, kdy se dotýkáme podstaty lidství. Každý krok, každé přiblížení, každý akt naslouchání je malým odrazem toho, co znamená inkluze. Možná je to právě to, co je nejcennější. To, že se inkluze nikdy nedá uchopit úplně. Můžeme zachytit jen odlesky, okamžiky, kdy se nám podaří být skutečně přítomni. A v těchto střípcích se rodí naděje. Naděje, že naše setkání, otevřenost, schopnost být v dialogu, i když jen na chvíli, může něco změnit. Něco, co je větší než my sami.

Inkluze není jen kapitolou, kterou bychom mohli přečíst a odložit. Je to proces, který vyžaduje, abychom kráčeli spolu, krok za krokem, se vším, co v sobě máme – s chybami i úspěchy, nejistotou i odvahou. Každý pohled, čin, slovo je součástí tohoto neustálého hledání. A přesto, nebo právě proto, je to cesta, která stojí za to. Věřím tomu!

Právě v hledání se začíná nenápadně rýsovat i smysl názvu této knihy: *(Bez)moc inkluze.* Dvojznačnost, která není náhodná. Inkluze se nám v životě často ukazuje právě tímto způsobem. Na jedné straně se jeví jako cosi bezmocného, tichého, křehkého, sotva postřehnutelného v hluku struktur, systémů a zavedených pořádků, jako snaha jednotlivce zůstat otevřený, i když nás okolí mnohdy uzavírá, jako jemný pohyb proti proudu, který nemá sílu měnit věci okamžitě, viditelně, radikálně. Na druhou stranu se v této zdánlivé bezmoci skrývá zvláštní druh moci. Moci, která není

založená na prosazení, ale na setrvání, vztahu a schopnosti být s druhým. Inkluze není mocí ve smyslu kontroly, řízení či organizace. Není nástrojem, který by bylo možné uchopit a aplikovat. Je spíše způsobem bytí, který se rodí v každém jednotlivém setkání, a právě proto může působit bezmocně. Nedá se nařídit, vynutit ani urychlit, ale právě v této bezmoci se otevírá její skutečný potenciál. Stává se mocí. Má schopnost proměňovat to, co se zdá nezměnitelné. Odtud pochází i podtitul: *Od uvědomění ke společenské (trans)formaci.* Slovo transformace zde nenaznačuje náhlou změnu, radikální zlom, který přichází zvenčí. Transformace je zde ve významu změny, která zasahuje strukturu. Jde o proměnu způsobu, jakým je společenská skutečnost utvářena, prožívána a chápána. Není to pouhé přidání nového prvku, ale přeuspořádání celku. Vedle toho stojí formace – utváření, případně zachování a upevnění. To, co dává tvar, co stabilizuje, co umožňuje kontinuitu. Společnost i jedinec potřebují obojí, proměnu i ukotvení.

Inkluze se pohybuje mezi dvěma póly. Mezi tím, co má být proměněno, a tím, co má být zachováno. Mezi otevřeností ke změně a potřebou řádu. A právě zde se musím vrátit k oné (bez)moci. Inkluze nemění svět tím, že by jej rozrušila v základech jedním rozhodnutím, ale tím, že vstupuje do vztahů, každodennosti, drobných gest, způsobu, jakým se na sebe díváme. Je to proces, který začíná uvědoměním, jemnou **(pro)měnou** toho, jak chápeme sebe i druhé. Zápis (pro)měna není jen grafická hra se slovem, ale drobné posunutí významu, které do něj vpouští napětí mezi tím, co je, a tím, co se teprve může stát. Závorka zde nic neuzavírá, ale naopak vyzývá, nechává vedle sebe stát „měnu" jako proces proměnlivosti a „proměnu" jako vědomý krok, který tuto změnu nese a usměrňuje. Tímto zápisem se zdůrazňuje, že nejde o neutrální pohyb, který se děje sám od sebe. Ale o pohyb, který může být uchopen, přijat a veden směrem k žádoucímu posunu. Závorka tak funguje jako důležitý moment rozhodnutí, má zde velkou moc. Naznačuje, že každá změna v sobě nese možnost proměny, ale zároveň i odpovědnost ji nenechat jen plynout, či ji spoluutvářet. (Pro)měna je proto v textu spíše gestem než termínem.

Funguje jako připomínka, že v každé změně je skrytý potenciál kroku vpřed, ale také že tento krok není samozřejmý. Vynořuje se z prostoru mezi tím, co se děje, a tím, co můžeme vědomě přetvářet.

Z tohoto uvědomění se může, avšak nemusí, rodit proměna širšího společenství. Možná tedy nejde o to, zda inkluze má, nebo nemá moc. Možná jde spíše o to, zda jsme ochotni unést její bezmocnost, určitou pomalost, nejistotu, neuchopitelnost. Jen ochota dovolí naklonit se skutečnému setkání. Takovému, které není předem definované, ale které se teprve utváří. A právě v ochotě, v jistém předklonu (něčím mezi) tkví zrod toho podstatného.

Berme text jako výzvu, jistou obranu proti populistické zkratce, která se mezi veřejností objevuje, když tvrdí, že „inkluze selhává a selhala, takže musí být zrušena". Podle mě spíše platí, že špatně navržená podpora zničí i dobrou myšlenku. Vždyť inkluzi nelze posuzovat pouze podle její „nešikovné" implementace. To je v českém uvažování o problematice inkluze velmi potřebné změnit. Pokud máme nepřipravené učitele, neposkytujeme odbornou podporu, přetěžujeme školy a z inkluze se činí to, čím není a nemůže být, nedokazuje to mylnost myšlenky inkluze, ale spíše slabost veřejné politiky (Śliwerski in Lechta, 2016).

Jako čtenáři si možná všimnete, že na některých místech nehovořím pouze v jednotném čísle, ale přecházím k „my". Není to nepozornost ani stylistická neujasněnost. Je to záměr, protože téma inkluze se ze své podstaty nedá unést v osamění. Neodehrává se v izolovaném „já", ale vždy v prostoru mezi „námi". A právě toto „my" není samozřejmostí, není dané. Je výzvou. Výzvou k tomu, abychom se k sobě vztahovali, abychom přijali spoluodpovědnost za to, jak svět kolem nás vypadá, jak jednáme, hovoříme, pohlížíme na druhé. Když tedy píši „my", zvu do textu každého, kdo je ochoten se na tuto cestu vydat a snad se i potkat. Neužívám toto zájmeno proto, že bych automaticky předpokládala názorovou shodu, ale právě proto, že bez plurality hlasů by inkluze ztratila svůj smysl. „My" zde neznamená jednotu názorů, ale sdílený prostor, ve kterém se můžeme potkat, i když vycházíme z různých zkušeností.

Je to oslovení, které nechce uzavírat, ale otevírat. Připomínka, že žádná společenská změna nevzniká bez účasti více než jednoho člověka. Toto „my" je tedy současně pozváním i závazkem. Pozváním k tomu vstoupit do dialogu, nenechat text jen plynout kolem sebe, ale reagovat, přemýšlet, zpochybňovat, doplňovat, interpretovat. A závazkem v tom smyslu, že pokud inkluzi alespoň v náznaku porozumíme, nemůžeme zůstat zcela neteční. Každý z nás totiž nějakým způsobem spoluutváří prostředí, ve kterém žijeme, svými postoji, rozhodnutími, drobnými každodenními volbami. A právě v těchto nenápadných rovinách se může začít odehrávat to, čemu zde říkám inkluzivní směřování. Proto potřebuji „my"! „My", které se teprve rodí. „My" mezi autorem a čtenářem, mezi zkušeností a jejím sdílením. Mezi tím, co je napsáno, a tím, co v nás může být probuzeno. Konám to v naději a touze po inkluzi.

Také se možná místy zdá, že se některé myšlenky vracejí. Že určité motivy znovu klepou na dveře textu, přestože už jednou zazněly. Věřte, že o tom vím. Není to přehlédnutí ani bezradné přešlapování v kruhu. Některá témata se totiž nechtějí nechat odbýt jedním vyslovením. Filozofické otázky inkluze, které prostupují naším bytím, se přirozeně zrcadlí i ve školním prostředí. Tam na sebe znovu berou jiné (specifické) tváře a naléhavost. Možná se tedy neopakují tolik samotné myšlenky, jako spíše jejich ozvěny, a každá ozvěna přichází s trochu jiným tónem. Opakování zde není návratem na začátek, ale připomenutím, že některé toky slov mají význam natolik hluboký, že si zaslouží být vysloveny více než jednou.

Kniha je rozdělena do dvou vzájemně prostupujících rovin. První část má blíže k esejistickému a filozofujícímu zastavení nad inkluzí. Zabývá se hledáním významů, otázek, napětí i nejednoznačností, které se kolem ní objevují. Nesnaží se nabídnout pevné odpovědi, spíše otevírá prostor k přemýšlení, pochybnostem i citlivějšímu nahlížení toho, co se ve školním prostředí často odehrává pod povrchem slov a opatření.

Druhá část se více opírá o samotný výzkum a hlasy učitelů, kteří inkluzi žijí každodenně ve své praxi. Do popředí zde vstupují jejich zkušenosti, způsoby porozumění, obavy, nejistoty i momenty přijetí. Ani zde však

nejsou data předkládána jako definitivní důkazy či uzavřené závěry. Spíše se stávají dalším prostorem pro interpretaci, místem, kde se abstraktní úvahy střetávají s konkrétní zkušeností.

V návaznosti na úvodní (po)přání a pozvání ke společné cestě je třeba se krátce zastavit i u způsobu, jakým je tato kniha vystavěna. Prezentace výsledků výzkumu vychází z kvalitativního přístupu, který se nepokouší realitu uzavřít, ale spíše ji odkrývat. V souladu s tím není důraz kladen na striktní oddělení dat, interpretací a teoretických rámců, ale na jejich vzájemné prostupování. Text tak vědomě nechává zaznívat hlasy učitelů v dialogu s odborným poznáním i mým vlastním uvažováním, aby mohl vzniknout co nejcelistvější obraz toho, jak je inkluze chápána a prožívána. To, co je zde předkládáno, je vždy interpretací a pokusem o uchopení způsobu, jakým učitelé inkluzi rozumějí, jak o ní přemýšlejí a jaké významy jí přisuzují. Pozornost je soustředěna především na kognitivní identifikaci porozumění, definice, představy i zjednodušení. Nejde tedy o měření či hodnocení, ale o snahu porozumět tomu, jak se inkluze rodí v myšlení těch, kteří ji každodenně žijí ve své praxi. Není zde ambicí nabídnout uzavřený výklad. Výsledky nejsou řazeny jako hotová tvrzení, ale jako proces, pohyb mezi zkušeností, jejím pojmenováním a širším kontextem. Text proto neodděluje „výsledky" od „diskuze", ale nechává je plynout vedle sebe, někdy se proplétat, jindy si odporovat. V tomto napětí (až souladu) se totiž může ukázat více než v jednoznačných závěrech.

Citace učitelů jsou ponechány v co nejautentičtější podobě. Jen místy byly lehce upraveny, aniž by se proměnil jejich význam, aby zapadly do psaného projevu. Citované výpovědi představují hlasy různých respondentů zapojených do výzkumu (dotazníky i rozhovory). Jednotlivé citace jsou v textu průběžně označovány identifikátory typu (R1) či (D1), přičemž písmeno „R" označuje respondenty rozhovorů a písmeno „D" respondenty dotazníkového šetření. Tento způsob značení je zvolen především s ohledem na anonymizaci participantů a současně ve snaze zachovat kontinuitu, plynulost a čtivost interpretativně laděného textu. Důraz proto není kladen na individualizaci respondentů, ale na významové struktury a interpretační

roviny jejich výpovědí. Právě jejich hlas je zde důležitý. Je to připomínka, že inkluze není abstraktní pojem, ale zkušenost, která se odehrává v konkrétních slovech, situacích a vztazích.

Podrobnější rozvinutí jednotlivých témat je obsaženo v následujících kapitolách, kde se postupně ukazuje, jak učitelé inkluzi chápou, kde se jejich porozumění opírá o zkušenost a kde naráží na limity či nejasnosti. Vědomě se vytváří prostor pro čtenáře, aby se mohl stát součástí interpretace, aby mohl souhlasit, polemizovat, doplňovat…

Část I.

Filozofický koncept inkluze – vybrané eseje a zamyšlení

1. Filozofický koncept inkluze

„Velká kniha nemá děj a nic nevypráví, JENOM se snaží NĚCO sdělit nebo odhalit, ale to JENOM samo o sobě stačí, a to NĚCO taky samo o sobě stačí."
(Sarr, 2023, s. 40)

Co vše může skrývat inkluze? Schopnost nahlížet na druhé s laskavostí, zůstat s nimi, i když jsou hlučnější, jemnost, touhu, odvahu podívat se druhému zpříma do očí, ochotu přiblížit se, poznat a poznávat, ptát se – zejména „jak" – a být nablízku. Mohli bychom doplnit ještě mnohé další, což by bylo možné dovést až k cestě k sobě samému. Inkluze je totiž neoddělitelně spjata s jedincem, vhled do sebe sama mnohdy umožňuje lépe porozumět druhému. Je způsobem přijímání – druhých i sebe sama. Dokáže se, beze slov i díky nim, dotknout samotné podstaty lidského žití.

Inkluze může být tím NĚČÍM (viz citát Sarra), malým či větším. Pro každého trochu NĚČÍM jiným. Kdyby se nám společně podařilo zachytit inkluzivní JENOM, i to by bylo dost – o něco více naslouchat, jen o něco méně soudit, jen o něco déle pobývat v dialogu. Najdeme-li záchvěv inkluze v sobě, v srdci, máme naději, že se spolu s ní dotkneme změny.

Řádky knihy vznikly z přesvědčení, že porozumění inkluzi je prvním krokem k jejímu žití. Nepředkládá se v nich hotový návod a hodnotové dogma, ale je představena možnost dívat se detailněji. Inkluze totiž nevznikne nařízením, pokynem systému, legislativním dokumentem. Vznikne tím, jak přemýšlíme o sobě a druhých. Začíná v srdci, mysli a jazyce, který volíme, ale i třeba v tom, zda jsme ochotni připustit vlastní omyl. Kniha je sepsána proto, aby ti, kteří o to stojí, mohli inkluzi lépe porozumět. Aby se z velkého slova nestala prázdná nálepka, ba dokonce nadávka. Aby se z inkluze mohlo stát ono VĚTŠÍ JENOM – o něco větší citlivost, o něco hlubší pochopení, o něco vědomější rozhodnutí být spolu.

1.1 Inkluze jako ideál – co je (není) inkluze[1]

Důvodem, proč je potřeba se konceptem inkluze zabývat, je opakovaná zkušenost s neporozuměním, vágním popisem inkluze. Ať už při přímém dotazování: „Co je inkluze?" anebo v kontextu řeči, písemností, dění, se ukazuje, že nemalé množství osob v této oblasti tápe. Buď zcela chybí snaha o tématu mluvit, nebo je při hovoru zřetelná zatíženost mediálním obrazem inkluze. Případně je rozhovor stručný, nepřesný, povrchní, nejčastěji je zúžen na oblast školství. Samotný termín inkluze je obtěžkán předsudky, emoční zátěží při nalézání definice, **neporozuměním**. Vůle poznat koncept jako takový bývá mizivá. Taková je má osobní zkušenost zejména mimo odborné kruhy, mnohdy ovšem i uvnitř nich, což vzbuzuje můj údiv a touhu se tématem více zabývat. Ptám se totiž, jak můžeme řešit něco s ohledem na praxi, aniž bychom oblasti skutečně rozuměli? Není přeci možné prakticky aplikovat kusé poznatky filozoficko-společenského konceptu, aniž bychom uvažovali v širších souvislostech. Nebo ano? V jiných disciplínách si toto spíše nedovolíme. Podívejme se na medicínu. Lékař přece podle izolovaných příznaků, aniž by znal organismus jako celek, jeho fungování, zákonitosti péče apod., nemůže účinně léčit. Může sice částečně zmírnit příznaky nemoci nebo obtíží, ale těžko odhalí příčinu a nastolí dlouhodobou funkční podporu. Naopak může pacientovi uškodit. Nelze provádět léčbu částečným věděním o příznacích, léčivech apod. Lékař potřebuje rozumět lidskému organismu jako celku, a to s přesahem do vlivů prostředí, sociálních vazeb… Je tedy potřeba komplexní přístup, aby se péče nezúžila na aplikaci dílčích postupů bez rozměru soustavné a smysluplné léčby. Ani inkluze není nějakým souborem nástrojů, opatření

[1] Některé autorčiny myšlenky této kapitoly byly prvně otištěny v Braumová, Z., & Kliment, P. (2024). *Reflections on inclusion. An essay on ideological contra diction, expectations and a search for meaning.*

(asistent pedagoga, individuální vzdělávací plán, terapeutický plán apod.). Pokud nerozumíme podstatě filozoficko-společenského konceptu (vztah, jinakost, důstojnost, hodnota lidství apod.), pak se většinou stává to, že je inkluze prakticky uchopována jako redukce na administrativní nebo legislativní opatření. Častokrát bez hlubšího dopadu. Dílčí oblasti se do jisté míry ošetří (pozmění), ale systém jako takový se nepromění. Pak stejně jako medicína bez celostního pojetí ztrácí svou podstatu, těžko léčí nebo vyléčí.

Inkluze bez hlubokého pochopení základu nedává smysl. Proto se často ve zkušenosti mísí s integrací nebo jinými přístupy k druhým lidem. Většinou je spojována se školstvím a širší rozměr hledá málokdo. Pak platí, že je proces celospolečenské proměny neuskutečnitelný. Celospolečenský postoj k inkluzi je spíše aposteriorní, což znamená, že vychází z toho, jak se inkluze představuje v praxi. U nás především z toho, jak se promítá do školního prostředí. Bohužel však často jen z toho, jak se navenek jeví. Přisuzuje se jí pak to, co s ní má pramálo společného. Její ideu a podstatu to nejen popírá, ale mnohdy i ničí. O inkluzi většinou hovoříme v souvislostech, které s ní mají jen málo společného – v kontextech, které jsme si zvykli s inkluzí spojovat. Bohužel. Právě toto neporozumění je třeba odhalovat a zmírňovat. Osvěta a společné hledání odpovědí na otázky, které inkluze otevírá, nás snad přiblíží jejímu skutečnému smyslu. Neživme definiční spory. Debaty ve veřejném prostoru jsou jimi již příliš zatíženy. Zároveň však neberme ani tuto knihu a její řádky jako dogma. Inkluze je živý proces. Berme ji jako inspiraci k vlastnímu uchopování tématu. Vždyť inkluze je ze své podstaty proměnlivá. Musí zůstávat otevřená změnám, jinak by popírala sama sebe.

Inkluzivní pojetí bývá nejčastěji zmiňováno vedle několika dalších přístupů k druhým osobám, zejména v souvislosti s osobami se speciálními potřebami. Ohlédneme-li se do historie, zjistíme, že přístup právě k těmto jedincům prošel významným vývojem. Platí, že postoje k sociálnímu začleňování a vzdělávání osob se zdravotním postižením či jiným znevýhodněním se v průběhu dějin proměňovaly v závislosti na socioekonomické úrovni společnosti, převládajících hodnotách, náboženských

představách, stupni vědeckého poznání i aktuálních společenských potřebách (Zilcher & Svoboda, 2019). Ať už v minulosti, nebo dnes, nalézáme různá pojetí přijímání druhých osob. Za zmínku stojí represivní přístup, kdy byli například jedinci se speciálními potřebami odstraňováni, ať už fyzicky či exkluzí (vyloučením ze společnosti). Dále se objevuje charitativní přístup, kdy již dochází ke snaze o ochranu dané skupiny osob, ovšem pouze ve smyslu zajištění jejich přežití. V humanistickém přístupu, z něhož inkluze vychází a na němž staví, se usiluje o přijetí hodnoty člověka jako takového. Zároveň je u něj prosazována podpora lidí se speciálními potřebami. Poté hovoříme například o rehabilitačním přístupu, který propojuje léčbu s edukací. Praktická podpora je zde poskytována zejména v segregačním modelu, kdy jsou různé podskupiny vytvářeny na základě stanovených kritérií. Dále hovoříme o preventivně-integračním či integračním přístupu. Zde se hledají možnosti začlenění osob se speciálními potřebami do společnosti (Anderliková, 2014). Problematice integrace v kontextu inkluze se věnují další kapitoly textu.[2]

Inkluze není neměnným stavem, ke kterému se máme dopracovat, ani danou skutečností. Je procesem, způsobem nahlížení na sebe sama, druhé, život i svět. Pro snazší pochopení lze inkluzi připodobnit k poznání a poznávání. Ani jedno, ani druhé není nikdy uzavřené. Dochází k neustálé proměně. Teprve určitá forma vědění představuje dosažení vyšší míry celistvosti v poznávání. Je spojena s nabýváním poznatků o světě, vesmíru a všem ostatním. Proces poznávání je pohybem – poznatky i jejich chápání se mění. Vědění naproti tomu předpokládá a potřebuje určitou míru porozumění a pochopení poznatků, přestože ani ono není konečné. Závisí zejména na nových zkušenostech (Olšovský, 2018). Vědění je stejně jako inkluze procesem – pohybem, který se neustále proměňuje. Absolutní vědění, tedy vše zahrnující poznání, není možné. Možná je však cesta k poznávání, která vede k prohloubení porozumění. Poznání jako

[2] Některé autorčiny myšlenky této kapitoly byly prvně otištěny v Braumová, Z. (2022). *Školní krůčky k niternosti*.

Konec ukázky